

Dyrare droppar

Ökad skuldsättning och stigande räntor för kommunala
VA-verksamheter

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
EN SAMHÄLLSVIKTIG HISTORIA	4
LAGSTIFTNING	6
DATAMATERIAL OCH METOD	7
EKONOMISK UTVECKLING	9
RÄNTEKÄNSLIGHET OCH RÄNTEUTVECKLINGENS EFFEKTER	12
SPRIDNINGEN I LANDET	14
AVSLUTANDE REFLEKTIONER	17
REFERENSER	18
APPENDIX 1: DATAMATERIAL	20
• DATAKÄLLOR	
• NYCKELTAL	

Inledning

Avgifterna för kommunalt vatten och avlopp höjdes 2023 och 2024 med historiskt höga nivåer. Inflation, stigande räntor och högre elpriser listas som några av de orsaker som har bidragit till revideringarna. En majoritet av landets kommuner höjde till 2024 taxorna med över tio procent¹. Behovet av att höja intäkterna är dock inte enbart en konsekvens av plötsliga makroekonomiska förändringar, utan verksamheterna påverkas också av stora investeringsbehov.

Svenskt Vatten rapporterade för drygt ett år sedan att årliga investeringar på 31 miljarder kronor per år är nödvändiga för att hantera reinvesteringar i åldrade anläggningstillgångar och nyinvesteringar till följd av tillväxt och ökade krav². Mer aktuella bedömningar från samma aktör tyder på att behovet har ökat ytterligare.

Lagstiftningens utformning, med begränsade möjligheter att på egen hand bygga upp kapital till framtida investeringar, bidrar till att dessa huvudsakligen behöver lånefinansieras. En ökad skuldsättning betyder att verksamheterna blir mer känsliga för förändringar i räntan, allt annat lika. Den senaste tidens ränteutveckling får dels direkta konsekvenser på verksamheternas räntekostnader, dels innebär det högre ränteläget en ökad kostnad för finansiering av framtida investeringar. För VA-verksamheter, som opererar under självkostnadsprincipen och per definition har små marginaler, kan snabba ränteförändringar riskera att framkalla volatila avgiftsnivåer.

Samtidigt som avgifterna stiger snabbare än det historiska snittet finns det betydande och växande lokala skillnader mellan kommunerna. I kommunen med högst avgift betalar ett genomsnitt-

ligt hushåll fem gånger så mycket som i kommunen med lägst avgift. Bara fem år tidigare var skillnaden närmare fyra gånger. Vatten- och avloppstjänster är fortfarande billigt i Sverige, men omfattande investeringar kommer att driva upp kostnaderna och behoven att höja avgifterna.

Syftet med rapporten är att undersöka de kommunala VA-verksamheterna ur ett finansiellt perspektiv, med fokus på historisk utveckling och lokala skillnader. Rapporten fokuserar på följande frågeställningar:

- Hur har investeringar i vatten och avlopp påverkat låneskuldsutvecklingen i VA-verksamheterna, och vilken effekt har dessa haft på kapitalkostnaderna?
- Vilka implikationer har investeringar och ökad skuldsättning på verksamheternas räntekänslighet?
- Hur ser spridningen av räntekänslighet ut i landet?

Rapporten består, fransett inledningen, av sju avsnitt. Avsnittet **En samhällsviktig historia** beskriver hur den moderna vattenförsörjningen och avloppshantering kom fram i Sverige, och hur utvecklingen sedan dess har bidragit till dagens investeringsbehov. Efterföljande avsnitt, **Lagstiftning**, redogör för några viktiga lagrum som påverkar VA-verksamheternas ekonomiska förutsättningar. **Datamaterial och metod** presenterar rapportens datakällor, nyckeltal och urval. Frågeställningarna behandlas i avsnitten **Ekonomisk utveckling**, **Räntekänslighet och ränteutvecklingens effekter** och **Spridning i landet**. Rapporten avslutas med **Avslutande reflektioner**.

¹ Svenskt Vatten (2024)

² Svenskt Vatten (2023a)

En samhällsviktig historia

Historien om den moderna vattenförsörjningen i Sverige sträcker sig lite drygt 150 år bakåt i tiden när de första vattenverken byggdes med hjälp av brittisk teknologi. Det var framför allt större städer som var tidiga med att bygga vattenverk och anlägga vattenledningar³. År 1861 stod Skanstullsverket klart, Stockholms och Sveriges första vattenverk⁴. I mindre städer kunde det dröja till så sent som 1920-talet innan den moderna vattenförsörjningen kom på plats, även om det fanns pionjärer⁵. Koleran, som spreds i landet under 1800-talet, var troligtvis en bidragande faktor till att få aktualitet i frågan om hygien och utbyggnaden av vatten- och avloppssystemen⁶.

Till en början var det få hushåll som hade vatten direkt in i fastigheten, även om intresset snabbt steg⁷. För de som i ett tidigt skede ville ha vattenanslutning in i fastigheten tillkom en betalning på mellan en till fyra kronor per rum och år, beroende på var i landet man befann sig. Fyra kronor i dagens penningvärde motsvarar ungefär 240 kronor⁸. Att hämta vatten vid de allmänna tappställena var å andra sidan vanligtvis gratis, och i en del städer var till och med hushållsförbrukningen utan kostnad. Industrier betalade oftast en rörlig avgift, där kostnaden berodde på vattenförbrukningen⁹.

De moderna avloppsledningarna kom något senare än vattenverken och vattenledningarna, trots att planer för dessa redan fanns på plats i samband med utvecklingen av den moderna vattenförsörjningen. Färdigställandet av moderna avlopp gjordes i flera större städer från mitten av 1870-talet och fram till sekelskiftet¹⁰. Inledningsvis var det dock så att avloppsvattnet släpptes ut i vattendrag utan någon form av rening, vilket bidrog till föroreningar. Reningssystemen kom så småningom på plats,

men i långsam takt, och så sent som 1955 fanns enbart 30 reningssystem i Sverige¹¹.

Efter andra världskriget följde en händelserik period för Sveriges kommuner. Bland annat genomfördes två kommunreformer, storkommunreformen och kommunblocksreformen, vars behov grundade sig i landets urbaniseringstrend. Landsbygdens småskaliga kommunstruktur sågs som ett hinder för samhällsutvecklingen, och i en statlig utredning från 40-talet hittades 500 kommuner med en befolkning på under 500 invånare. Från innan storkommunreformen till idag har antalet kommuner i Sverige minskat från ungefär 2 500 till 290¹².

Förutom strukturella förändringar till följd av kommunreformerna var efterkrigstiden en period med intensiv investeringsverksamhet inom kommunerna. Inte minst syns detta i miljonprogrammet, som var ett politiskt initiativ med anledning att minska bostadsbristen i Sverige. Målet var att under tioårsperioden 1965–1974 bygga en miljon bostäder. Något som också uppnåddes¹³. Av lägenheterna som byggdes under åren stod de kommunalt ägda bostadsbolagen för cirka en tredjedel¹⁴.

Kommunerna gjorde också omfattande investeringar i vatten- och avlopp under efterkrigstiden, nästan ett sekel efter invigningen av Sveriges första vattenverk. Den storskaliga utbyggnaden under 50-, 60- och 70-talen innebar att allt fler hade möjlighet att nyttja det kommunala VA-nätet. Investeringarna genomfördes med hjälp av statligt stöd. Bland annat infördes ett statligt investeringsbidrag redan 1944 för utbyggnaden av vatten- och avloppsanläggningar, där bidraget stod för 30 procent av investeringskostnaden¹⁵.

³ Hallström, Jonas. s. 60 (2003)

⁴ Sveriges första vattenverk | Stockholm Vatten och Avfall

⁵ Exempelvis Skövde och Askersund

⁶ Larsson, Daniel (2015). Koleran 1834 - Stockholmskällan. Så fick Stockholm kranvatten | Stockholm Vatten och Avfall

⁷ Hallström, Jonas. s. 60 (2003)

⁸ Uppgiften är tagen från en sammanställning över vattenavgifter för hushållsförbrukning 1908. SCB:s prisomräknare sträcker sig endast till 1922, men andra sidor med liknande beräkningsmetoder uppskattar 1 och 4 kronor 1908 till 60 och 240 kronor idag.

⁹ SOU 1924:45. s. 190

¹⁰ Hallström, Jonas. s. 337 (2003)

¹¹ Naturvårdsverket (2022)

¹² SKR (2013)

¹³ Boverket (2020)

¹⁴ Sveriges Allmännyttan (u.å.)

¹⁵ SOU 2016:32. s. 695

EN SAMHÄLLSVIKTIG HISTORIA

Under senare delen av 60-talet och början av 70-talet finansierades investeringar i kommunala avloppsreningsverk delvis med statsbidrag. Ungefär hälften av investeringskostnaderna i avloppsreningsverk under perioden finansierades av staten, och resterande hälft av kommunerna¹⁶. Efterkrigstidens VA-investeringar är sedan länge avskrivna och har bidragit till att vattentaxorna legat på en låg nivå under flera decennier.

VA-investeringarna bidrog till att en allt större andel av befolkningen blev anslutna till kommunalt vatten och avlopp, från ungefär 50 procent 1960 till nästan 90 procent 2021¹⁷. Utbyggnaden av VA-nätet har sedan 70-talet dessutom präglats av Sveriges befolkningstillväxt, som i flera kommuner har inneburit expansion och framtagandet av nya stadsdelar. Inte minst ökade befolkningen kraftigt under mitten av 2010-talet, med hög invandring som förklaring. Fler invånare och nya stadsdelar har gjort investeringar i vatten- och avloppssystemet nödvändiga. I nutid ställer en grön industriomställning krav på VA-investeringar i flera kommuner runt om i landet.

Dagens investeringsbehov består vidare av ersättningsinvesteringar som har uppstått på grund av att anläggningstillgångarna som kom på plats under 50-, 60- och 70-talen nått sin teknis-

ka livslängd. Underhåll och reinvesteringar på en lägre nivå än behoven har byggt upp en underhållsskuld hos VA-verksamheterna. Enligt Svenskt Vattens senaste investeringsrapport¹⁸ från 2023 görs bedömningen att investeringar i storleksordningen tio miljarder kronor saknas varje år, och där i synnerhet reinvesteringar ligger under de nivåer som bedöms nödvändiga.

Förutom tillväxt och reinvesteringar i befintliga anläggningar bidrar fler aspekter till att driva på investeringsbehovet i kommunernas vatten och avlopp. Bland annat ställer nya eller uppdaterade EU-direktiv¹⁹ högre krav på VA-verksamheterna. Här finns bland annat beslut om nya gränsvärden för PFAS, ett samlingsnamn för en stor grupp ämnen som är svårnedbrytbara och som kan vara skadliga för människor²⁰.

Även hantering av klimatförändringar och allmänna säkerhetsaspekter förväntas innebära omfattande investeringar²¹. Klimatförändringar kan till exempel innebära högre krav på rening om ökad nederbörd drar med sig mer föroreningar ner i sjöar och vattendrag, men också högre krav på ledningsnätets förmåga att ta hand om nederbörden²². Drivkrafterna till kommunernas VA-investeringar kan sammanfattas till **tillväxt, reinvesteringar och ökade krav**, där den sistnämnda kan ses ur flera perspektiv.

¹⁶ SOU 1975:98, bilaga 6. s. 36

¹⁷ SCB (2021)

¹⁸ Svenskt Vatten (2023a)

¹⁹ EU har beslutat om ett dricksvattendirektiv och har tagit fram förslag till reviderat avloppsdirektiv

²⁰ Naturskyddsföreningen (2022)

²¹ Svenskt Vatten (2023a)

²² Svenskt Vatten (2014)

Lagstiftning

Med undantag för hushåll med enskilda lösningar för vatten- och avlopp är det kommunen som försör befolkningen med dricks- vatten samt hanterar spill- och dagvatten. Kommunens ansvar begränsas till ett eller flera verksamhetsområden, vilka vanligtvis består av tätorter eller andra områden där det bedömts nödvändigt med kommunalt VA. Kommunens skyldighet att ordna vattentjänster utgår från lagen om allmänna vattentjänster, utifrån en bedömning om det behöver ordnas med hänsyn till skyddet för människors hälsa eller miljön²³.

De som äger en fastighet inom kommunens verksamhetsområden för vatten och avlopp ingår i det som kallas för kommunens VA-kollektiv. Fastighetsägare är skyldiga att betala avgifter (taxor) för de allmänna vattentjänsterna, och eftersom VA är ett så kallat naturligt monopol bestämmer kommunen själv storleken på avgiften. Bestämmelser i vattentjänstlagen begränsar dock storleken på avgiften, som inte får "överskrida det som behövs för att täcka de kostnader som är nödvändiga för att ordna och driva va-anläggningen"²⁴. VA-verksamheten ska med andra ord bedrivas utifrån en självkostnadsprincip, där intäkterna ska vara lika stora som kostnaderna.

I de fall VA-verksamheternas intäkter överstiger eller understiger kostnaderna ska detta återföras eller kompenseras för inom tre år. Möjligheterna att som VA-verksamhet bygga upp kapital att använda till framtida investeringar är därför begränsade.

Möjligheten att fondera pengar finns, men avser endast nyinvesteringar som uppfyller vissa krav (se faktaruta). En konsekvens av regelverkets utformning är att kommunerna behöver finansiera majoriteten av sina investeringar i vatten och avlopp med lån.

En annan viktig del i vattentjänstlagen är bestämmelserna avseende den ekonomiska redovisningen av VA-verksamheten. Lagen säger att verksamheterna ska särredovisas från övrig verksamhet och tillgängliggöras för fastighetsägarna. Verksamheten ska vidare redovisas i enlighet med god redovisningssed och en resultat- och balansräkning ska upprättas²⁵. Att VA-verksamheten särredovisas från övrig verksamhet gör det möjligt för fastighetsägare och andra intressenter att följa upp om avgifterna är skäligen i förhållande till kostnaderna.

Flera av skyldigheterna i lagen faller på den så kallade huvudmannen, vilket är den organisation i kommunen som äger den allmänna VA-anläggningen. Vanligtvis är det kommunen själv som är huvudman, men även kommunala bolag eller förbund förekommer som huvudmän. Läs mer om organisationsformer i faktarutan i nästa avsnitt.

Förutom lagen om allmänna vattentjänster finns det andra lagar och regler som VA-verksamheterna behöver ta hänsyn till. För information om dessa hänvisas läsaren till andra källor²⁶.

FAKTARUTA

KRAV VID FONDERING

Lagen om allmänna vattentjänster specificerar följande om fondering:

Medel får avsättas till en fond för framtida nyinvesteringar, om

1. det finns en fastställd investeringsplan,
2. avsättningen avser en bestämd åtgärd,
3. åtgärden och de beräknade kostnaderna för den redovisas i planen,
4. det av planen framgår när de avsatta medlen är avsedda att tas i anspråk, och
5. planen innehåller de upplysningar som i övrigt behövs för att bedöma behovet av avsättningens storlek.

För mer information se: [Lag \(2006:412\) om allmänna vattentjänster](#)

²³ 6 § Lag om allmänna vattentjänster (2006:412)

²⁴ 30 § Lag om allmänna vattentjänster (2006:412)

²⁵ 50 § Lag om allmänna vattentjänster (2006:412)

²⁶ Se till exempel <https://www.svenskvatten.se/vattentjanster/juridik/sakerhet/relevant-lagstiftning/>

Datamaterial och metod

Följande avsnitt ger en kort beskrivning av de datakällor och nyckeltal som analyserna i rapporten bygger på. Vidare beskrivs det urval och de metoder som används i rapporten. För mer detaljerade beskrivningar se Appendix 1.

Rapporten utgår från följande datakällor:

- Huvudmännens särredovisning av VA-verksamheten
- Svenskt Vattens statistik över kommunernas avgifter/taxor
- (Kompletterande) investeringsuppgifter från SCB:s räkenskapsammandrag
- Årsredovisningar från samverkansorganisationer som ej är huvudmän men som sköter delar av VA-verksamheten²⁷

Från datakällorna har ett antal utvalda ekonomiska nyckeltal samlats in. Dessa är:

- Investeringar
- Låneskuld
- Avskrivningskostnader
- Finansiella kostnader
- Totala intäkter
- Anläggningstillgångar (bokfört värde)
- Taxenivå/avgiftsnivå

Nyckeltalen redovisas även i förhållande till kommunernas invånarantal eller antal invånare som är anslutna till det kommunala

VA-nätet. Detta betecknas som *per invånare* respektive *per ansluten*. Dessa är dock inga perfekta jämförelsemått på grund av att det för en del kommuner finns perioder under året där fler personer bosätter sig än de som är folkbokförda på kommunen. Sommar- och vinterstugor är exempel på fastigheter där ägaren vanligtvis är folkbokförd på annan plats, men betalar för vattentjänster i kommunen och således ingår i VA-kollektivet. VA-kollektivet kan därför vara större än folkmängden. Statistiken över antalet anslutna i en kommun omfattar inte dessa personer, vilket kan innebära att jämförelsemåtten speglar en oriktig bild i kommuner där det är vanligt förekommande med säsongsvisa besökstoppar.

För att få en bättre bild över det underlag som VA-verksamheten faktiskt utgår ifrån kan nyckeltalen ställas i relation till verksamhetens intäkter, men inte heller här är jämförelsen optimal. Taxenivån i kommunen bidrar allt annat lika till högre intäkter. Därtill spelar förbrukningen roll samt utformningen av taxorna med hänsyn till fasta och rörliga avgifter. Även köp och försäljning av tjänster mellan kommuner påverkar jämförelsen. Låneskulden i förhållande till intäkterna är däremot ett bra mått på räntekänslighet.

Läsaren bör ha med sig att tillgänglig statistik inte möjliggör en felfri jämförelse mellan kommunernas VA-verksamheter. Med förståelse för ovanstående komplexitet anses jämförelser mellan kommuner fortsatt kunna bidra med nyttiga insikter, varför de förekommer i rapporten.

FAKTARUTA

VA-VERKSAMHETERNAS ORGANISATIONSFORMER

Organiseringen av de kommunala VA-verksamheterna sker på olika sätt runt om i landet. Huvudmännen, det vill säga anläggningsägarna, organiseras i en av tre former: kommunal förvaltning, kommunalt bolag eller kommunalförbund. Den vanligaste organisationsformen av de tre är kommunal förvaltning.

När VA-verksamheten bedrivs i ett kommunalt bolag är det inte ovanligt att samma kommunala bolag har fler ansvarsområden, till exempel avfallshantering, fjärrvärme eller elnät. Bolag med fler än ett verksamhetsområde kallas för multi utility-bolag. Renodlade VA-bolag förekommer också, men är inte lika vanligt som multi utility-bolag.

Kommunsamverkan inom vatten och avlopp förekommer också, och organiseras generellt i kommunala bolag eller kommunalförbund. Storleken på samverkansorganisationerna sträcker sig från de minsta bestående av endast två eller tre kommuner till större organisationer där över tio kommuner samverkar.

²⁷ Huvudmännen kan bedriva all VA-verksamhet själv eller välja att köpa in vattentjänster från andra organisationer (fortsatt kommunala organisationer). Framför allt bland större samverkansorganisationer kan det finnas både omfattande investeringar och tillhörande lånefinansiering. Rapporten studerar i första hand huvudmännens särredovisningar men kommenterar vid berörda avsnitt även dessa samverkansorganisationer.

DATAMATERIAL OCH METOD

Utgångspunkten för datainsamlingen har varit samtliga kommuner i Sverige och deras VA-huvudmän samt eventuella samverkansorganisationer. Nyckeltalen i huvudmännens särredovisningar har funnits tillgängliga i olika hög grad, enligt

sammanställningen i Tabell 1. Bortfall beror huvudsakligen på två orsaker: kommunen har ej upprättat eller tillgängliggjort en fullständig särredovisning²⁸ eller har i sin särredovisning ej specificerat tidigare nämnda nyckeltal.

FULLSTÄNDIGA UPPGIFTER FRÅN VA-HUVUDMÄN MELLAN 2018–2022

	Investeringar	Låneskuld	Kapitalkostnader
Antal VA-verksamheter i urval	251	187	201
Andel invånare i urval	88%	69%	79%

TABELL 1

Insamlat dataunderlag ligger till grund för skattningar om bland annat investeringsvolym och låneskuld i hela landet. Kommunerna som ligger utanför rapportens urval, där de ekonomiska nyckeltalen är okända, uppskattas följa respektive kommungrupps genomsnittliga volymer i relation till befolkningsmängd. Metoden är enkel, vilket medför viss felmarginal, men utifrån

urvalsbedömningen (se Tabell 2) finns det inget som antyder att kommunerna i urvalet och de utanför urvalet skiljer sig markant från varandra²⁹. Avsnitten **Räntekänslighet och ränteutvecklingens effekter** och **Spridningen i landet** utgår från urvalet där samtliga nyckeltal av intresse finns tillgängliga, det vill säga 187 VA-verksamheter.

FAKTA FRÅN KOMMUNER I OCH UTANFÖR URVAL

	Verksamheter i urval	Verksamheter utanför urval
Antal kommuner	187	102
Antal invånare, 2023	7 231 218	3 320 489
Folkmängd (median), 2023	17 540	14 156
Befolkningsstillväxt, 2018–2023	3,0%	3,4%
Anslutningsgrad, 2021	88,1%	88,5%
Medelårstaxa typhus A, 2024	10 333 kr/år	10 850 kr/år
Genomsnittlig taxeökning 2018–2024	43,5%	45,5%

TABELL 2

Källa: SCB och Svenskt Vatten

²⁸ Särredovisningar har efterfrågats från samtliga huvudmän, i de fall redovisningen inte har tillgängliggjorts externt.

²⁹ På aggregerad nivå.

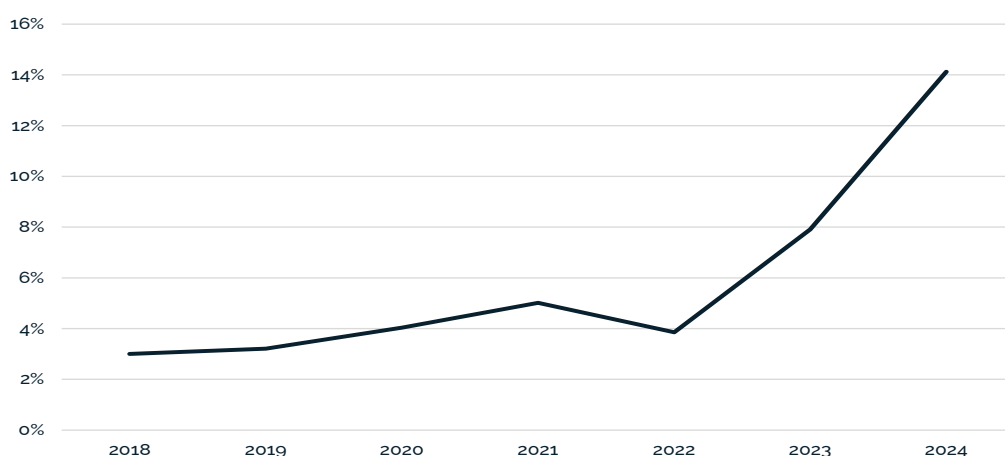
Ekonomisk utveckling

Svenskt Vatten har för 2023 och 2024 rapporterat genomsnittliga taxehöjningar på historiskt höga nivåer. För 2023 var den genomsnittliga ökningen av bruksavgifterna åtta procent och för 2024 var den nästan dubbelt så stor på 14 procent. Mellan 2018 och 2024 har den genomsnittliga VA-taxan i Sverige ökat med cirka 44 procent, men det är framför allt en effekt av höjningarna 2023 och 2024. Den genomsnittliga årliga höjningen

under perioden 2018–2022 var knappt fyra procent.

Skälet till höjningarna är i grund och botten en ekonomisk fråga. När kostnaderna stiger behöver intäkterna följa med. Den höga inflationen under 2022 och 2023 kan förklara en del av taxehöjningarna 2023 och 2024, men även kapitalkostnaderna som stiger på grund av omfattande investeringar och en förändrad räntebild påverkar verksamheternas kostnader³⁰.

ÅRLIG GENOMSNITTLIG TAXEHÖJNING FÖR TYPHUS A, 2018–2024

FIGUR 1

Källa: Svenskt Vatten

Både reinvesteringar i ett åldrat system och nyinvesteringar till följd av tillväxt och nya krav ligger till grund för dagens investeringsbehov. Investeringarna har tydliga ekonomiska konsekvenser, både i resultat- och balansräkningen. Det bokförda värdet på

anläggningstillgångarna stiger och avskrivningarna ökar, samtidigt som låneskulden växer vilket genererar högre räntekostnader. Det årliga investeringsbehovet är stort och sträcker sig över många år framöver.

KOMMUNALT VA I SIFFROR

Anslutningsgrad till kommunalt VA*, 2021	88,2%
Medeltaxa typhus A, 2024	10 515 kr/år
Lägst taxa	3 740 kr/år
Högst taxa	19 874 kr/år
Antal vatten- och avloppsverk, 2022	3 210 st.
Total ledningslängd, 2022	202 548 km

TABELL 3

* Genomsnitt på anslutningsgrad till vatten respektive avlopp

Källa: Svenskt Vatten och SCB

³⁰ Svenskt Vatten (2024)

EKONOMISK UTVECKLING

Utvecklingen av investeringar och låneskuld, baserat på skattningar från rapportens urval, landar omkring 21 respektive 134 miljarder kronor för 2022. Resultaten liknar tidigare sammanställda siffror från Svenskt Vatten³¹. Tydligt är att volymerna ökar i snabb takt. Låneskulden har stigit med ungefär 50 miljarder kronor under femårsperioden och de årliga investeringarna med sju miljarder kronor. Investeringar och låneskuld i samverkansorganisationer som inte är huvudmän uppskattas till en nivå runt sex till åtta procent av huvudmännens totala volymer.

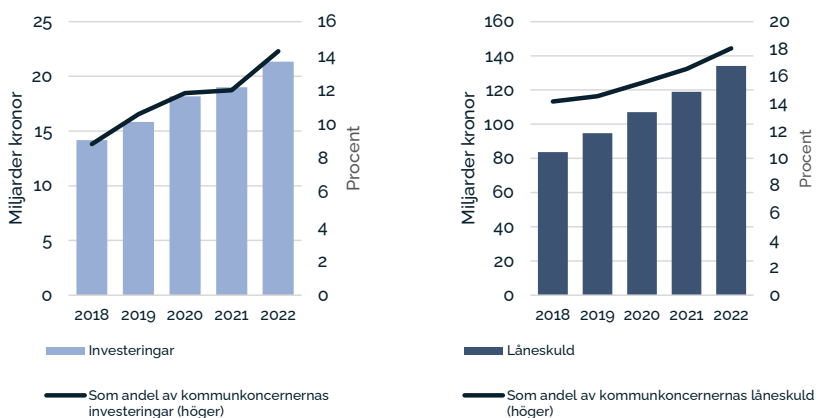
Investeringstakten har varit högre än den för kommunkoncernerna som helhet. Särskilt intressant är det faktum att de totala investeringarna i sektorn minskade i nominella termer under 2020 och 2021. Investeringar i vatten och avlopp å andra sidan, följde inte samma mönster. VA-verksamheternas andel av

kommunkoncernernas totala investeringar har stigit från nio till ungefär 14 procent³².

Även låneskuldens tillväxttakt har varit högre än kommunkoncernernas som helhet, med cirka 11 procent mot kommunkoncernernas dryga sex procent per år. Den högre tillväxttakten kan troligtvis delvis förklaras av VA-verksamheternas begränsade förmåga att fondera pengar till framtida investeringar. Kommunkoncernerna har under samma period haft en god förmåga att självfinansiera investeringar, inte minst under pandemiåren där flera kommunkoncerner visade starka resultat. VA-verksamheternas låneskuld utgör ungefär 18 procent av kommunkoncernernas totala låneskuld, även om jämförelsen ska göras med försiktighet eftersom VA-verksamhetens låneskuld inte alltid är direkt kopplad till externa lån hos kommunen.

INVESTERINGAR OCH LÅNESKULD, TOTALT OCH SOM ANDEL AV KOMMUNKONCERNERNAS INVESTERINGAR

FIGUR 2

Källa: Kommuninvests sammanställning

Genomsnittliga investeringar i vatten och avlopp har under perioden gått från 1 400 kronor per invånare till drygt 2 000 kronor per invånare eller nästan 1 600 kronor per ansluten till 2 300 kronor per ansluten. Investering utfallet, i relation till folkmängd, är något högre än skattningar från tidigare forskning³³.

Kommunkoncernernas totala investeringar, inom samtliga verksamhetsområden, var 2022 ungefär 15 000 kronor per invånare. Låneskulden per invånare har stigit från cirka 8 100 kronor till 12 700 kronor. Per ansluten är utvecklingen under samma period 9 200 till 14 400 kronor. Se Tabell 4.

INVESTERINGAR OCH LÅNESKULD PER INVÅNARE ELLER ANSLUTEN

TABELL 4

	Investeringar (n = 251)		Låneskuld (n = 187)	
	Kronor per invånare	Kronor per ansluten	Kronor per invånare	Kronor per ansluten
2018	1 396	1 584	8 105	9 234
2019	1 550	1 758	9 085	10 338
2020	1 774	2 007	10 218	11 592
2021	1 833	2 074	11 286	12 809
2022	2 041	2 308	12 654	14 357

Källa: Kommuninvests sammanställning

³¹ Se till exempel Svenskt Vattens investeringsrapport (2023) som bedömde investeringsnivåerna till 21 miljarder kronor 2021. Samma år uppskattades låneskulden till 115 miljarder kronor. Urval och skattningsmetoder framgår dock inte, vilket gör det svårt med en exakt jämförelse.

³² Andelen av investeringarna som utgörs av vatten- och avloppsinvesteringar är något högre i den här rapporten än i Kommuninvests tidigare sammanställningar (Kommuninvest, 2023a). Föreliggande undersökning är dock mer utförlig.

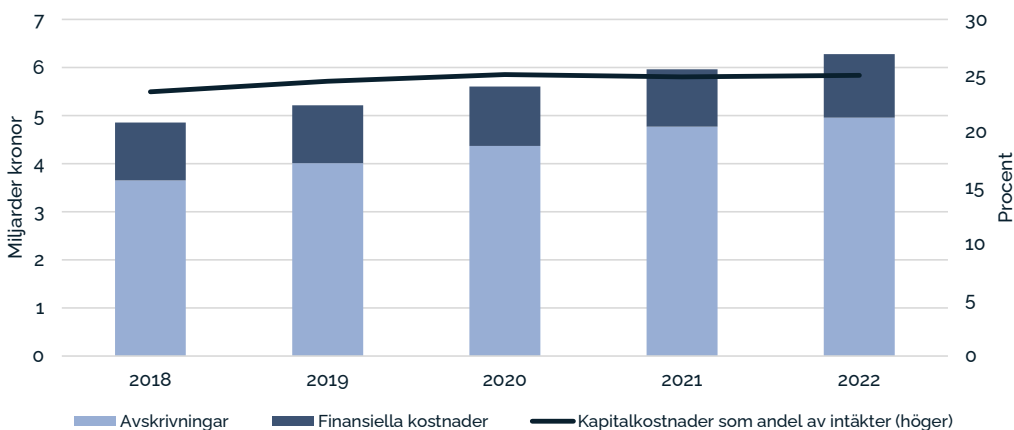
³³ Haraldsson, Mattias (2019). Utifrån budgeterade investeringar under 2018-2021 och den genomsnittliga genomförandegraden mellan 2015-2017 går det att uppskatta genomsnittliga investeringar per invånare till ungefär 1 400 kr, något lägre än 1 600 kronor per invånare från kommunerna i den här rapportens urval. Skillnaden skulle kunna förklaras av ett förändrat kostnadsläge eller en högre genomförandegrad.

EKONOMISK UTVECKLING

Investerings- och låneskuldutvecklingen har fått effekter på kapitalkostnaderna. Mellan 2018 och 2022 var den genomsnittliga kapitalkostnadsökningen bland VA-verksamheterna i urvalet 6,5 procent per år. Ökningen dominerades av stigande avskrivningskostnader eftersom goda finansieringsförhållanden och en

sjunkande genomsnittsränta har hjälpt till att hålla nere räntekostnaderna under perioden, trots ökad skuldsättning. Som andel av VA-verksamheternas intäkter utgör kapitalkostnaderna ungefär 25 procent.

KAPITALKOSTNADSUTVECKLING³⁴, TOTALT OCH SOM ANDEL AV INTÄKTER

FIGUR 3

Källa: Kommuninvests sammanställning

Investeringarna och låneskuldökningen under perioden 2018–2022 har bidragit till stigande kapitalkostnader, men i begränsad omfattning. Räntekostnaderna har trots en låneskuldökning på närmare 40 procent inte alls synts i den ekonomiska redovisningen. Det mesta talar för att utvecklingen de senaste fem åren kommer att fortsätta, men med ett påtagligt undantag, nämligen att skuldsättningen också innebär högre räntekostnader.

Svenskt Vatten har länge talat om behovet av ökade investeringsvolymerna. I deras senaste investeringsrapport³⁵ nämns ett investeringsbehov på runt 31 miljarder kronor per år fram till 2040, eller totalt närmare 560 miljarder kronor. Dessa siffror är

baserade på underlag från 2022 och mer aktuella bedömningar pekar mot att behovet har växt till över 600 miljarder kronor³⁶.

Fortsatt höga och troligtvis även ökande investeringsvolymerna, en ökad skuldsättning och ett nytt högre ränteläge kommer resultera i märkbart stigande kapitalkostnader. En del av effekten syns redan i taxestatistiken för 2023 och 2024. Stigande räntor är en av anledningarna till att VA-verksamheterna har tvingats till historiskt höga taxehöjningar. När allt fler investeringar ska genomföras, med lånefinansiering som den största finansieringskällan, så kommer priset på vatten och avlopp stiga ytterligare.

³⁴ Samverkansorganisationerna (som inte formellt är huvudmän) inkluderas inte i dessa beräkningar. Anledningen är främst att det blir en vanskelig jämförelse mot intäkterna när den ena partens kostnader är den andres intäkter.

³⁵ Svenskt Vatten (2023a)

³⁶ Svenskt Vatten (2024)

Räntekänslighet och ränteutvecklingens effekter

Behovet av omfattande VA-investeringar har enligt sammanställningen i föregående avsnitt påverkat både investeringsvolymerna och låneskuldens storlek. I resultaträkningarna från 2018 till 2022 finns det dock inga tecken på att verksamheternas skuldsättning har ökat. Räntekostnaderna har förblivit relativt oförändrade under perioden, tack vare sjunkande räntor.

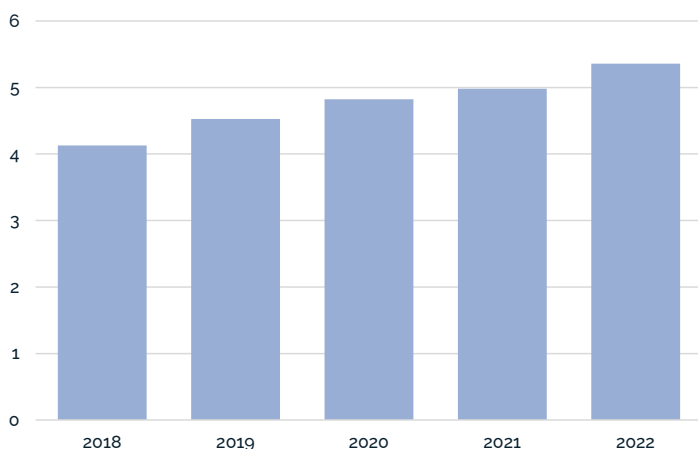
Verksamheterna hade mellan 2018–2022 en självfinansieringsgrad på ungefär 40 procent, vilket innebär att för varje miljard som investeras så lånefinansieras 600 miljoner kronor. Kommunkoncernerna har som jämförelse historiskt haft en självfinansieringsgrad mellan 60–80 procent. Den relativt låga självfinansieringsgraden innebär att verksamheternas räntebärande skulder stiger snabbt i investeringsintensiva perioder, och mellan 2018–2022 har dessutom storleken på låneskulden i relation till verksamhetens intäkter ökat.

En högre skuldsättning i förhållande till omsättning bidrar till

att verksamheterna blir mer räntekänsliga, vilket kan riskera att skapa osäkerhet och volatilitet i framtida taxenivåer. Att räntan har stigit kraftigt sedan slutet av 2021 har blott åskådliggjort den räntekänslighet som redan finns i verksamheterna. Det är den underliggande låneskuldutvecklingen i kombination med begränsade möjligheter att bygga finansiell stabilitet som gör att räntekänsligheten är stor.

Utifrån uppgifter på låneskuld och omsättning har räntekänsligheten bland kommunerna i urvalet stigit mellan 2018–2022. Låneskulden var 2018 strax över fyra gånger så stor som intäkterna, men har fram till 2022 stigit till att vara över fem gånger så stor som intäkterna. Vid en procentenhets förändring av räntan skulle alltså behovet att höja intäkterna, vid 2022 års utgång, vara fem procent. Notera också att det är den isolerade effekten av räntan, där eventuella övriga kostnadsökningar kompletterar det totala behovet av ökade intäkter.

LÅNESKULD SOM ANDEL AV INTÄKTER

FIGUR 4

Källa: Kommuninvests sammanställning

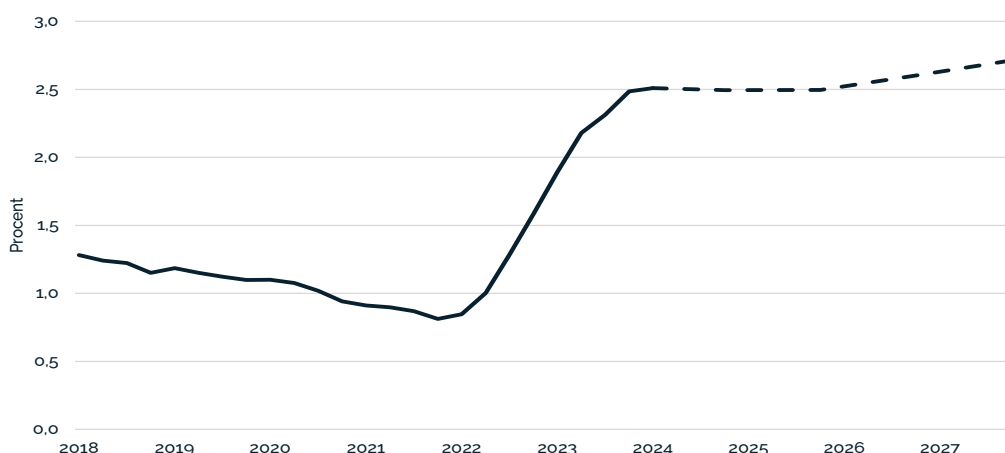
Ränteutvecklingen sedan slutet av 2021 kommer att visa på den räntekänslighet som speglas i föregående figur. Antas VA-verksamheternas räntenivåer följa utvecklingen i sektorn som helhet kommer genomsnittsräntan att vara ungefär 2,2 procent 2023 och 2,5 procent 2024, se Figur 5³⁷. I figuren syns också den sjunkande trend som var fallet mellan 2018 och fram till 2022,

och som har bidragit till att låneskuldsökningen inte har inneburit stigande räntekostnader. Under 2024 har ökningstakten på kommunsektorns genomsnittsränta sjunkit, men förväntas stiga ytterligare något. Riksbankens penningpolitiska beslut och marknadens förväntningar på ränteutvecklingen påverkar i hög grad hur utvecklingen fortlöper under 2024 och efterföljande år.

³⁷ Rapporten har inte tillgång till uppgifter för 2023, men den uppskattade genomsnittsräntan hos VA-verksamheterna har historiskt nära följt de räntenivåer som kvartalsvis sammanställs i Kommuninvests rapport Kommunsektorns skuldförvaltning (Kommunsektorns skuldförvaltning | (kommuninvest.se)) och SKR:s årliga förslag på internränta (se tex. Internräntan för 2024 höjs | SKR).

KOMMUNSEKTORNS GENOMSNITTSRÄNTA INKLUSIVE FRAMSKRIVNING

FIGUR 5

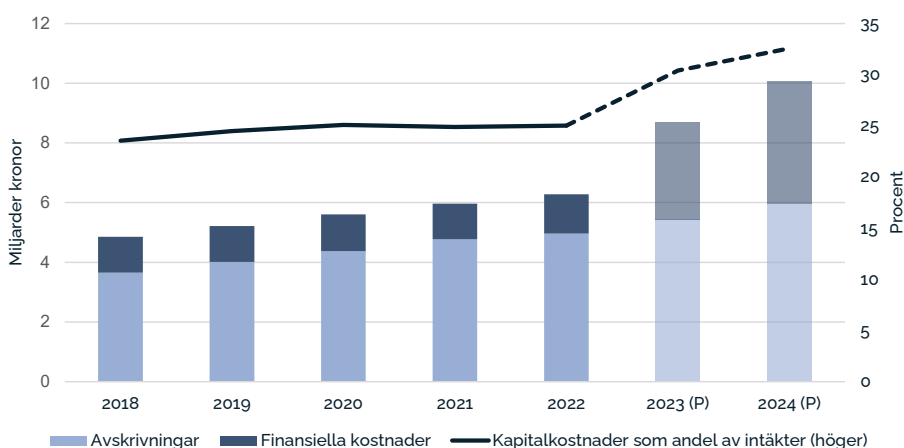
Källa: Kommuninvest

Från och med 2023 kommer således räntekostnadernas relevans i den ekonomiska redovisningen att bli betydande. För att exemplifiera hur räntekostnadsökningen kan komma att se ut för VA-verksamheterna följer prognosticerade beräkning för 2023 och 2024 i Figur 6. Ökningen av de finansiella kostnaderna (räntorna) är påtaglig. Om investeringar, låneskuld och avskrivningar följer den genomsnittliga trenden de senaste åren, och att intäkterna ökar med de genomsnittliga taxehöjningarna i landet för 2023 och 2024³⁸, förväntas kapitalkostnaderna utgöra en

signifikant större andel av intäkterna kommande år. Skattade nivåer för de finansiella kostnaderna för 2023 och 2024 belyser den räntekänslighet som finns bland verksamheterna. Att täcka upp för räntekostnadsökningarna under 2023 och 2024 kräver ökade intäkter på lite mer än 11 procent. Från 2022 till 2024 var taxehöjningen i snitt 23 procent, vilket innebär att endast räntekostnadsökningar tar i anspråk närmare hälften av verksamheternas ökade intäkter.

FRAMTIDA KAPITALKOSTNADSUTVECKLING, TOTALT OCH SOM ANDEL AV INTÄKTER

FIGUR 6

Källa: Kommuninvests sammanställning

Givet den relativt låga självfinansieringsgraden i VA-verksamheten kommer skuldsättningen i nominella termer fortsätta att ha en hög ökningstakt. Räntan blir därför mer betydelsefull för verksamhetens kostnadsmassa. Utvecklingen ställer högre krav på skuldförvaltningsstrategin, och att tydligt utgå från förutsätt-

ningarna. Eftersom VA-verksamheterna ska bedrivas utifrån en självkostnadsprincip med balanskrav över 3 år är förutsägbarhet av stor vikt. Valet av skuldförvaltningsstrategi kommer inte över tid minska räntekostnaderna, men den kan minska de kortsiktiga och plötsliga effekterna på resultatet.

³⁸ Taxehöjningar och intäkter följer vanligtvis varandra nära, även om förhållandet inte är exakt.

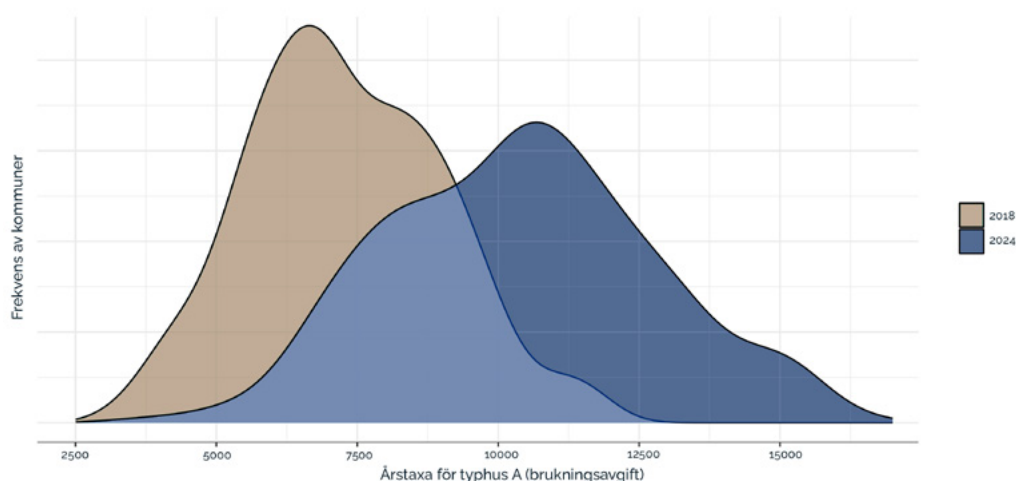
Spridningen i landet

Bakom de genomsnittliga taxehöjningarna på åtta respektive 14 procent för 2023 och 2024 finns det en stor spridning. Redan 2023 fanns det ett 40-tal kommuner som höjde taxan med 15 procent eller mer och 2024 var det endast ett 30-tal kommuner som inte höjde sin taxa. Boende i kommunen med högst avgift på vatten och avlopp behöver för ett genomsnittligt hushåll betala mer än fem gånger så mycket jämfört med boende i kommunen med lägst avgift, och skillnaderna växer. 2018 var förhållandet fyra gånger.

Figur 7 illustrerar fördelningen och förändringen av taxorna i landet med hjälp av två fördelningskurvor, en för 2018 respektive 2024. Fördelningskurvan för 2024 har förskjutits åt höger, en konsekvens av att många kommuner har höjt sin taxa under perioden. Under perioden 2018 till 2024 har den genomsnittliga taxenivån gått från 7 300 kronor per år till 10 500 kronor per år. Under samma år har också spridningen växt, och taxorna fördelar sig 2024 över ett större intervall än 2018³⁹. Skillnaden mellan kommunen med lägst taxa och kommunen med högst årstaxa har stigit från 8 500 kronor till 16 100 kronor.

FÖRDELNING AV ÅRSTAXA (TYPHUS A), 2018 OCH 2024

FIGUR 7

Källa: Svenskt Vatten

Tidigare delar av rapporten har tittat på den ekonomiska utvecklingen utifrån ett helhetsperspektiv, men det finns precis som med taxorna en variation i de ekonomiska nyckeltalen och verksamheternas räntekänslighet⁴⁰. De förklarande faktorerna till spridningen är med hög sannolikhet flera, men intressant är att titta på om det i vissa grupperingar kan finnas likheter. Att vidare utforska den totala spridningen bland verksamheterna kan

ge ledtrådar om dåtida utveckling och framtida utmaningar. En första nedbrytning är SKR:s kommungrupper.

Förutsättningarna i grupperna skiljer sig åt. Tabell 5 visar bland annat på olika befolkningsutveckling, anslutningsgrad och befolknings- samt bebyggelseäthet.

³⁹ Analyser om varför taxorna skiljer sig pekar ut bland annat kommunstorlek och anslutningsgrad, befolkningsförändringar, bebyggelseäthet, geografiska förutsättningar, ekonomisk utgångspunkt, samt nyttjandet av samverkansorganisationer som troliga förklarande faktorer. Se bland annat Svenskt Vatten (2022).

⁴⁰ Analysen tar inte hänsyn till verksamheternas olika räntebindingstider som också påverkar räntekänsligheten. Data på räntebindingstider har inte funnits tillgängligt, men vissa stickprov indikerar att räntebindningen liknar den i kommunsektorn. Under 2023 och fram till andra kvartalet 2024 har genomsnittsräntan i sektorn ökat med ungefär en och en halv procentenhet.

KOMMUNGRUPPERNAS FÖRUTSÄTTNINGAR

TABELL 5

	Befolkningsförändring, % 2018-2023	Anslutningsgrad*, % 2021	Invånare per kvadratkilometer, 2023	Meter ledning per invånare, 2021
Landsbygdskommun med besöksnäring	0,4	75	2	63
Pendlingskommun nära mindre tätort	-1,1	76	21	26
Landsbygdskommun	-3,1	75	4	42
Lågpendlingskommun nära större stad	-0,4	80	14	36
Pendlingskommun nära större stad	2,9	79	26	27
Mindre stad/tätort	1,9	82	18	25
Pendlingskommun nära storstad	5,7	91	230	15
Större stad	4,0	91	87	14
Storstäder	4,3	99	2 243	6

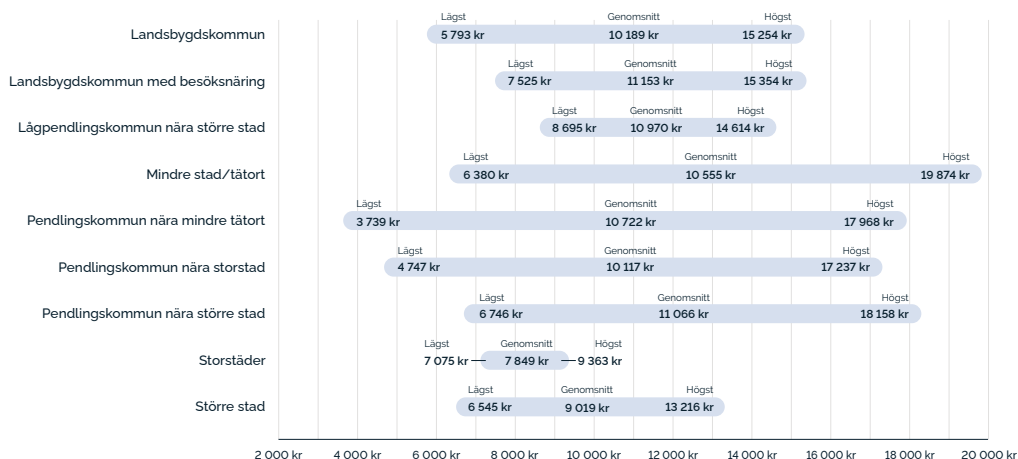
Källa: SCB och Svenskt Vatten

Taxenivåerna skiljer sig åt i landet, och inom kommungrupperna. Bortsett från kommungruppen Storstäder, som enbart består av tre kommuner, är den minsta skillnaden inom en kommungrupp

5 919 kr per år. Den största skillnaden är 14 229 kr per år. Procentuellt är den minsta skillnaden 68 procent, och den högsta 380 procent.

TAXESKILLNADER INOM KOMMUNGRUPPERRA - AVSER TYPHUS A, 2024

FIGUR 8

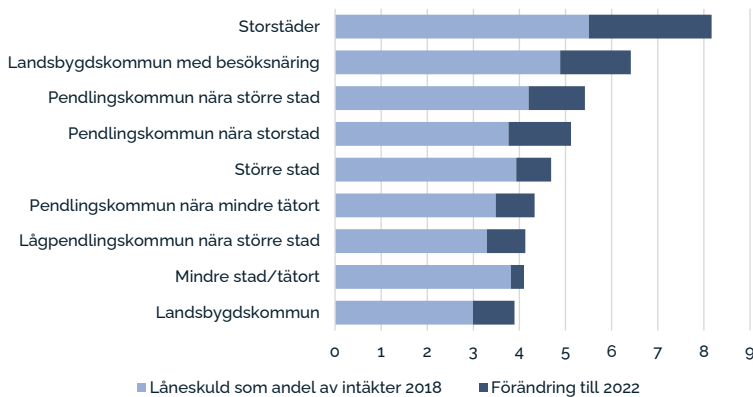

Källa: Svenskt Vatten

Figur 9 visar att alla kommungrupper har ökat sin låneskuld i förhållande till intäkterna under perioden 2018–2022. Störst förändring har skett i gruppen Storstäder, som också har högst räntekänslighet. I urvalet består gruppen dock endast av två kommuner och resultatet speglar framför allt en av dessa. Storstäder är inte sällan drivande för en hel region och producent av vattentjänster även till kringliggande kommuner. Investeringar som genomförs är stora både utifrån egna behov men också med grund i behovet från andra kommuner. När tjänster sedan säljs vidare fördelas investerings- och finansieringskostnader till fler kommuner än den som har genomfört investeringarna. Den faktiska räntekänsligheten kan i dessa fall överskattas något, även om

det fortsatt är VA-verksamheten i fråga som står för låneskulden. Landsbygdskommun med besöksnäring är också högt upp på listan. Den här typen av kommun genomför inte minst stora investeringar för att ha kapacitet att klara av besöksstopp under specifika perioder under året. Dataunderlaget antyder också om att flera av kommunerna i kommungruppen har varit inne i intensiva investeringsperioder, vilket har påverkat storleken på låneskulden. Längre ner på skalan finns Landsbygdskommunerna. Gruppen har haft en hög procentuell ökningstakt av investeringar, men kommer från låga nivåer sett utifrån investeringar i relation till intäkter.

LÅNESKULD SOM ANDEL AV INTÄKTER PER KOMMUNGRUPP

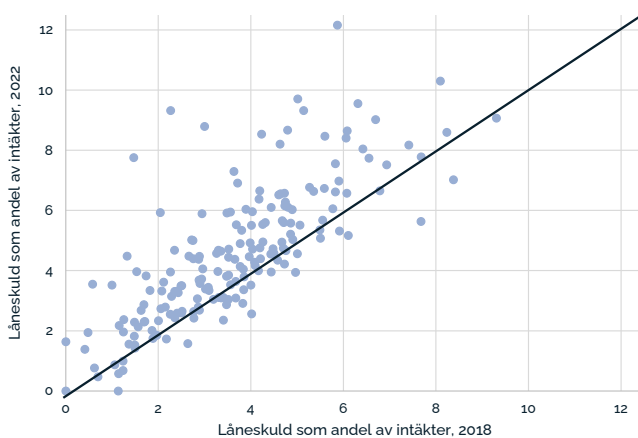

Källa: Kommuninvests sammanställning

Räntekänslighet är dock i högsta grad verksamhetsindividuell och Figur 10 visar en stor variation i nyckeltalet låneskuld som andel av intäkter. Verksamheter som ligger under den diagonala linjen har minskat sin räntekänslighet till 2022, medan det omvända gäller verksamheter ovanför linjen. De allra flesta verk-

samheter i urvalet har en högre räntekänslighet 2022 jämfört med fem år tidigare. Det är tyvärr svårt att utläsa orsaker till de som har minskat sin räntekänslighet. Informationen i verksamheternas särredovisningar är i de flesta fall begränsad, och förvaltningsberättelser saknas i regel.

LÅNESKULD SOM ANDEL AV INTÄKTER PER VA-VERKSAMHET

Källa: Kommuninvests sammanställning

Räntekänsligheten för 2022 är en ögonblicksbild utifrån förhållanden vid utgången av 2022. Verksamhetsindividuella siffror pekar på att en majoritet av verksamheterna har blivit mer räntekänsliga under den studerade perioden. Att ur resultaten dra slutsatsen att vissa verksamheter eller kommungrupper är mer räntekänsliga än andra är därför först och främst sant i dagsläget, men att allt fler verksamheter blir mer räntekänsliga är en rimlig slutsats att dra.

Samtidigt som ränteutvecklingen är en bidragande faktor till tax-ökningarna i landet finns det inga tydliga tecken på att varia-

tionen i skuldsättning är en drivande faktor till taxespridningen. Även verksamheter som har en förhållandevis låg låneskuld i förhållande till verksamhetens storlek höjer taxorna kraftigt under 2023 och 2024, och en stor låneskuld innebär inte per automatik att taxan är högre. Att ett sådant förhållande saknas kan förstås också bero på att den studerade perioden är relativt kort. Som nämnt i en fotnot tidigare i rapporten är taxeskillnaderna troligtvis en effekt av flera faktorer, och exakt hur mycket varje parameter påverkar är inte fullt ut kartlagt. Förhoppningsvis kan framtida analyser bringa klarhet i frågan.

Avslutande reflektioner

Historien om den moderna vattenförsörjningen och avloppshandlingen sträcker sig mer än 150 år bakåt i tiden. Från att det första vattenverket invigdes 1861 har Sverige byggt upp en vattenförsörjning och avloppshantering att vara stolt över. De kommunala VA-verksamheterna försörjer allt fler människor med deras viktigaste livsmedel, och idag nyttjar ungefär 90 procent av Sveriges befolkning kommunala vattentjänster. Den historiska utvecklingen, med utbyggnad av VA-nätet under 50-, 60- och 70-talen med stöd av statliga bidrag, har också möjliggjort för billiga vattentjänster.

Mellan perioden 2018–2022 har VA-verksamheterna investerat nästan 100 miljarder kronor, och för varje år ökar volymerna. På grund av en låg självfinansieringsgrad har investeringarna snabbt påverkat verksamheternas skuldsättning, som under samma period har gått från 80 till 130 miljarder kronor. Omfattande investering och högre låneskulder medför stigande kapitalkostnader och mer räntekänsliga verksamheter. Den främsta orsaken till ökade kapitalkostnader under perioden har varit högre avskrivningar, men förändrade makroekonomiska förhållanden bidrar till att räntekostnaderna blir alltmer framstående bland verksamheternas övriga kostnader under 2023 och efterföljande år.

Priset på vattentjänster kommer att stiga, men gör det från låga nivåer. Oroväckande är dock att skillnaderna växer, och att risken för volatila taxor ökar i takt med att VA-verksamheterna blir mer räntekänsliga. Perioden 2018 till 2022 är i mångt och mycket lugnet före stormen, medan utvecklingen 2023 och 2024 visar på vad som komma skall. Frågan är vad som kan göras, både på lokal och nationell nivå, för att skapa långsiktiga förutsättningar för taxerevideringar som både är förutsägbara och upplevs rimliga av taxekollektivet och där skillnaderna i taxenivåer inte fortsätter att växa?

SKAPA LÅNGSIKTIGA EKONOMISKA FÖRUTSÄTTNINGAR

VA-verksamheterna har per definition små ekonomiska marginaler. På egen hand kan verksamheterna minska de kortsiktiga effekterna av räntekostnadsförändringar genom att välja en långsiktig skuldförvaltningsstrategi med jämna förfall. Det förhindrar inte framtida kostnadsökningar, men kan minska risken för betydande effekter på kort sikt.

En långsiktig skuldförvaltningsstrategi ställer krav på både utbud och efterfrågan. Dels behöver låntagaren anpassa strategin och efterfråga mer långsiktig finansiering, dels måste kapital tillgängliggöras av investerare. På utbudssidan borde det finnas en marknad för statliga, men även privata, pensionsfonder att

tillhandahålla långsiktig finansiering på löptider upp till 20 och 30 år. På nationell nivå kan framväxten av en sådan marknad uppmuntras genom direktiven för AP-fondernas investeringar.

UPPDATERA LAGSTIFTNINGEN

Ändringar i lagstiftning för att möjliggöra fondering till reinvesteringar eller förlänga tiden för återställning av över- eller underskott tar inte bort framtida kostnader, men kan underlätta för att skapa förutsägbarhet i framtida taxenivåer. Att se över lagstiftningen för att stödja verksamheternas långsiktiga ekonomistyrning är viktigt för att möjliggöra god ekonomisk hushållning. För att få önskad effekt av ändringar i lagstiftning är det viktigt att det på lokal nivå finns god kunskap om verksamhetens behov samt genomarbetade och förankrade planer för framtida åtgärder.

Den så kallade finansieringsprincipen, där staten kompenserar kommuner och regioner för nya eller utvidgade uppdrag skulle kunna gälla även för VA-verksamheter. Nya och högre krav på vattenkvalitet, rening och reningsmetoder samt bättre beredskap i händelse av kris och krig kommer kräva både investeringar och driva upp taxenivåerna. Rent vatten och fungerande avloppssystem är en grundläggande samhällsservice, och när beslut på europeisk och nationell nivå medför stigande kostnader kan det anses rimligt att finansiering medföljer besluten.

ADRESSERA STRUKTURELLA SKILLNADER

Den historiska och framtida utvecklingen betyder inte enbart högre VA-taxor och mer räntekänsliga verksamheter, utan den ter sig även bidra till att öka de skillnader som finns mellan kommunerna. Ökade skillnader i skatte- och taxenivåer mellan landets kommuner för likartad samhällsservice riskerar att skapa ökade spänningar mellan olika delar av landet. De strukturella skillnader som finns i inkomster och kostnader bland landets kommuner adresseras via inkomst- och kostnadsutjämnningssystemen.

Strukturella skillnader som påverkar VA-verksamheternas kostnader bärs i dagsläget helt och hållet av kommunens VA-kollektiv. Att adressera och undersöka strukturella skillnader, i form av geografi, topografi, demografi samt behov av anpassningar för ett förändrat klimat kan ligga till grund för eventuella nödvändiga åtgärder.

Den statliga VA-beredskapsutredningen, vars arbete ska vara klart under hösten 2024, kommer bland annat att belysa finansieringsfrågor. Eventuella åtgärder till följd av utredningen kvarstår att se.

Referenser

- Boverket (2020). Under miljonprogrammet byggdes en miljon bostäder.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/miljonprogrammet/>
- Hallström (2003). Constructing a Pipe-Bound City: A History of Water Supply, Sewerage, and Excreta Removal in Norrköping and Linköping, Sweden, 1860-1910. Linköping University Electronic Press.
<https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:20706/FULLTEXT01.pdf>
- Haraldsson (2019). Planering och genomförande av VA-investeringar. Svenskt Vatten Utveckling 2019:18.
<https://vav.griffel.net/filer/svu-rapport-2019-18.pdf>
- Kommuninvest (2023). Den kommunala låneskulden 2023.
<https://kommuninvest.se/wp-content/uploads/2023/10/Den-kommunala-laneskulden-2023.pdf>
- Kommuninvest (2024). Kommunsektorns skuldförvaltning.
<https://kommuninvest.se/forskning/kommunsektorns-skuldforvaltning/>
- Lag om allmänna vattentjänster (SFS 2006:412). Klimat- och näringslivsdepartementet.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2006412-om-allmanna-vattentjanster_sfs-2006-412/
- Larsson (2015). Kolera. Samhället, idéerna och katastrofen 1834. Carlsson Bokförlag.
- Naturskyddsföreningen (2022). Frågor och svar om PFAS.
<https://www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/vad-ar-pfas/>
- Naturvårdsverket (2022). Rening av avloppsvatten i Sverige 2020.
<https://www.naturvardsverket.se/4acbd5/globalassets/media/publikationer-pdf/8800/978-91-620-8895-8.pdf>
- NCC (u.å.). Hur kan Sveriges VA-system moderniseras? Hämtad 31 maj 2024.
https://www.ncc.se/siteassets/vart-erbjudande/infrastruktur/va-dagvatten/ncc_va_rapport.pdf
- SCB (2023a). Befolkningen efter region och typ av vattenanslutning. År 2000 – 2021 [Dataset].
https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__MI__MIO902__MIO902C/MIO902T03/table/tableViewLayout1/
- SCB (2023b). Befolkningen efter region och typ av avloppsanslutning. År 2000 – 2021 [Dataset].
https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__MI__MIO902__MIO902C/MIO902T01/table/tableViewLayout1/
- SCB (2024). Folkmängden efter region, civilstånd, ålder och kön. År 1968–2023 [Dataset].
https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__BE__BE0101__BE0101A/BefolkningNy/table/tableViewLayout1/
- SKR, dåv. SKL (2013). 150 år av självstyrelse.
<https://skr.se/download/18.5627773817e39e979ef5eb95/1642511174869/7164-966-9.pdf>
- SKR (2023). Internröntan för 2024 höjs.
<https://skr.se/skr/ekonomijuridik/ekonomi/nyhetsarkivekonomi/nyheterekonomi/internrantanfor2024hojs.69016.html>
- SOU 1924:45. Kommunal affärsverksamhet i de svenska städerna.
- SOU 1975:98. Långtidsutredningen 1975, bilaga 6. Miljövård i Sverige 1975–80.
- SOU 2016:32. En trygg dricksvattenförsörjning.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2016/04/sou-201632/>
- Stockholms stad (u.å.). Kolera 1834. Hämtad 5 april 2024.
<https://stockholmskallan.stockholm.se/teman/epidemier/kolera-1834/>

REFERENSER

Stockholm Vatten och Avfall (u.å.). Så fick Stockholm kranvatten. Hämtad 4 april 2024.

<https://www.stockholmvattenochavfall.se/artiklar-listsida/historik/sa-fick-stockholm-kranvatten/>

Stockholm Vatten och Avfall (u.å.). Sveriges första vattenverk. Hämtad 2 april 2024.

<https://www.stockholmvattenochavfall.se/artiklar-listsida/historik/sveriges-forsta-vattenverk/>

Svenskt Vatten (2014). Fakta om vatten och avlopp.

https://vattenbokhandeln.svenskvatten.se/wp-content/uploads/2018/10/FaktaOmVatten_A5_140220_160518105719.pdf

Svenskt Vatten (2022). Kommentarer till 2022 års taxestatistik.

<https://www.svenskvatten.se/globalassets/organisation-och-juridik/vass/taxa/kommentarer-till-2022-taxestatistik.pdf>

Svenskt Vatten (2023a). Investeringsbehov och framtida kostnader för kommunalt vatten och avlopp.

https://vattenbokhandeln.svenskvatten.se/wp-content/uploads/2023/05/SvensktVatten-Investeringsrapport_2023.pdf

Svenskt Vatten (2023b). Taxestatistik 2018–2023.

<https://www.svenskvatten.se/vattentjanster/organisation-och-juridik/va-statistik/taxeundersokning/>

Svenskt Vatten (2024). 2024 års taxestatistik.

https://www.svenskvatten.se/globalassets/organisation-och-juridik/vass/taxa/sv-rapport_2024_taxestatistik.pdf

Sveriges Allmännyttan (u.å.). Miljonprogrammet. Hämtad 14 maj 2024.

<https://www.allmannyttan.se/historia/tidslinje/miljonprogrammet/#1945-1975>

Appendix 1: Datamaterial

Appendix 1 beskriver rapportens datakällor och nyckeltal i detalj.

DATAKÄLLOR

Särredovisning av VA-verksamheten

Den första och viktigaste källan till datamaterialet kommer från kommunernas, VA-bolagens eller VA-förbundens särredovisningar av vatten- och avloppsverksamheten. Kommunens huvudman för vatten och avlopp ska enligt **Lagen om allmänna vattentjänster** årligen upprätta en särredovisning, bestående av resultat- och balansräkning⁴¹. Särredovisningen har som syfte att, som namnet antyder, särskilja VA-verksamhetens ekonomiska redovisning med eventuell övrig verksamhet i en kommun eller ett bolag/förbund. Den gör det möjligt att följa VA-verksamhetens intäkter, kostnader, samt tillgångar och skulder.

Taxestatistik

Den kommunala verksamheten för vatten och avlopp finansieras genom taxor. Varje kommun beslutar om taxenivån i den egna kommunen, även i de fall VA-verksamheten samordnas tillsammans med andra kommuner. Underlag om kommunernas taxenivåer samlas årligen in av Svenskt Vatten. Sammanställningarna följer statistik över kostnaden för vatten och avlopp i två så kallade typhus (typhus A och B)⁴², vilket möjliggör en rättvis jämförelse över tid och mellan kommuner.

Taxor finns både i form av anslutningsavgifter och brukningsavgifter. Den förstnämnda är en avgift som betalas av fastighetsägaren vid anslutning till den kommunala VA-anläggningen. Den sistnämnda, brukningsavgiften, är i stället kostnaden för det löpande nyttjandet av vatten- och avloppstjänster. Rapportens fokus ligger på brukningsavgiften.

SCB:s räkenskapssammandrag

Ett av de nyckeltal som rapporten analyserar är investeringar. Uppgifter om investeringar har i första hand tagits från huvudmännens särredovisningar, men har också kompletterats från SCB:s räkenskapssammandrag i de fall det har saknats.

Årsredovisningar från samverkansorganisationer som ej är huvudmän

Det finns ett fåtal större samverkansorganisationer som inte formellt är huvudmän men som bedriver VA-verksamhet och genomför investeringar. Uppgifter om investeringar och låneskuld har samlats in för dessa organisationer och kompletterats av huvudmännens investerings- och låneskuldutveckling.

NYCKELTAL

Nedanför följer definitioner av respektive nyckeltal, och beskriver på vilket sätt de har samlats in.

Investeringar

Nyckeltalet investeringar avser årliga investeringar i vatten och avlopp, både nyinvesteringar och reinvesteringar. I första hand har bruttoinvesteringar använts, i andra hand nettoinvesteringar.

Uppgifter om investeringar har hämtats in enligt nedanstående prioriteringsordning:

1. Uppgifter i särredovisning eller årsredovisning
2. SCB:s räkenskapssammandrag på investeringar i vatten och avlopp
3. Kassaflöde från investeringsverksamheten
4. Noter avseende inköp/förvärv av materiella anläggningstillgångar
5. Årets förändring i materiella anläggningstillgångar + årets avskrivningar

Låneskuld

Nyckeltalet låneskuld är i rapporten definierad som lång- och kortfristiga låneskulder, vanligtvis till kommunen eller ett kreditinstitut. Även eventuella checkräkningskrediter eller avräkningskonton har tolkats som låneskulder och ingår därför i nyckeltalet. Redovisningen av låneskuld skiljer sig och likställs i vissa fall med det bokförda värdet av anläggningstillgångarna. Rapporten utgår från redovisade siffror.

Finansiella kostnader

Detaljnivån i huvudmännens särredovisningar skiljer sig åt. Att bryta ner finansiella kostnader i mindre beståndsdelar, så som räntekostnader eller mer specifikt räntekostnader på lån, är mindre vanligt. Räntekostnader och räntekostnader på lån utgör dock en stor del av de finansiella kostnaderna för en VA-verksamhet. Användningen av nyckeltalet finansiella kostnader ger därmed en god uppfattning om utvecklingen av räntekostnader på VA-verksamhetens låneskuld. Även avseende räntekostnader kan redovisningsprinciperna skilja sig åt⁴³.

Avskrivningar

Investeringar genererar avskrivningskostnader när anläggningstillgångarna skrivs av över tid. Avskrivningskostnaderna består till största del av avskrivningar på byggnader, mark och markanläggningar.

Totala intäkter

På liknande sätt som för finansiella kostnader skiljer sig detaljnivån i redovisningen av intäkter, där uppgifter om brukningsavgifter respektive anslutningsavgifter inte alltid förekommer. Av den anledningen används totala intäkter, där brukningsavgifter står för majoriteten av intäkterna.

Taxenivå/Avgiftsnivå

Rapporten fokuserar i första hand på brukningsavgifter. Taxor redovisas vanligtvis som månads- eller årskostnaden i två typhus där utvecklingen för de två typhusen generellt följer samma mönster.

⁴¹ 50 § Lag om allmänna vattentjänster (2006:412).

⁴² Typhus A: enbostadshus, tomtyta 800 m², vattenförbrukning 150 m³/år. Fastigheten är ansluten till dricksvatten, spill- och dagvatten. Typhus B: flerbostadshus, 15 lägenheter, tomtyta 800 m², vattenförbrukning 2 000 m³/år. Fastigheten är ansluten till dricksvatten, spill- och dagvatten. (Svenskt Vatten, 2023b).

⁴³ Avser huvudsakligen VA-verksamheter i förvaltning, där till exempel val av ränta kan utgå från kommunens faktiska ränta eller andra bedömningar så som SKR:s internränta.